

MP BOARD CLASS 10 SANSKRIT MODEL PAPER 3 WITH ANSWER

निर्देश- (1) सभी प्रश्न अनिवार्य हैं। (2) प्रश्न-पत्र में दिए गए निर्देशों को ध्यान से पढ़कर प्रश्नों के उत्तर लिखिए। (3) प्रश्नों के सामने अंक दिए गए हैं।

1. उचित विकल्प चित्वा लिखत-

(1) गुणः सन्धिः अस्ति-

(अ) पवन (ब) सूर्योदय (स) सदैव (द) हिमलायः

(2) 'जगत + नाथ' - भवति।

(अ) जगन्नाथः (ब) जगगनाथः (स) जगतनाथः (द) जगत्नाथः

(3) 'विदङ्नाग' एतस्य शब्दस्य सन्धि विग्रह भवति

(अ) दिग् + नाग। (ब) दिङ् + नाग (स) दिक + नाग (द) दिक + नाग

(4) 'कवीन्द्र' इत्यस्मिन् शब्दे सन्धिः अस्ति-

(अ) दीर्घस्वर सन्धि (ब) पूर्वरूप सन्धि (स) वृद्धिस्वर संधि (द) विसर्ग संधि।

(5) लभतेः इत्यस्य पदस्य धातुः अस्ति-

(अ) लभत्। (ब) लभ् (द) लभते

2. उचित विकल्प चित्वा लिखत-

(i) 'रामलक्ष्मणौ' इत्यस्मिन् पदे समासः अस्ति-

(अ) कर्मधारय समास (ब) द्विगु समास (स) द्वन्द्व समास (द) अव्ययीभाव समास

(ii) कर्मधारय समासस्य उदाहरणम् अस्ति-

(अ) प्रतिदिनम् (ब) दशाननः (स) राजपुरुषः (द) घनश्यामः

(iii) 'विद्यालय' इत्यस्मिन् पदे समासः विग्रह अस्ति-

(अ) विद्या आलय (ब) विद्याय आलयः (स) विद्यात् आलय (द) विद्याया आलयः

(iv) 'पराजयः' इत्यस्मिन् पदे उपसर्गः अस्ति-

(अ) परा (ब) राज (स) पर (द) जयः

(v) अधोलिखितेषु उपसर्गः नास्ति-

(अ) अधि (ब) प्रति (स) दुर (द) रामः।

3. उचित विकल्प चित्वा लिखत-

(i) 'गमिष्यामि' इत्यस्मिन् पदे पुरुषः अस्ति-

(अ) प्रथम पुरुषः (ब) द्वितीयः पुरुष (स) उत्तम पुरुष

(ii) 'अभवत्' इत्यस्मिन् पदे लकारः अस्ति-

(अ) ललकारः (ब) लुटलकारः (स) विधि लिङ्गलकारः (द) लोटलकारः

(iii) 'लभते' इत्यस्मिन् पदे वचनम् अस्ति-

(अ) एकवचनम् (ब) द्विवचनम् (स) बहुवचनम्

(iv) 'पठति' इत्यस्मिन् पदे धातुः अस्ति-

(अ) पठत (ब) पठ् (स) पच् (द) पठ।

(v) 'मनः जाग्रतः कुत्र उदैति'। अस्मिन् वाक्ये अव्ययम् नास्ति-

(अ) मनः (ब) जाग्रतः (स) कुत्र (द) उदैति।

4. उचितं विकल्पं चित्वा लिखत-

(i) 'क्त्वा' प्रत्ययस्योदाहरणं अस्ति-

(अ) पठित्वा (ब) गतः (स) कृतवान् (द) पठन्

(ii) 'बालिका' इत्यस्मिन् पदे प्रत्ययः अस्ति-

(अ) टाप् (ब) जाप् (स) आप् (द) ज्ञाप्

(iii) "आ + गम् + ल्यप्" इत्यस्य पदम् भविष्यति-

(अ) आगमय (ब) आगम्य (स) अगमय (द) आगम्

(iv) 'धर्म + ठक्' इत्यस्य पदं भविष्यति-

(अ) धर्मवान् (ब) धर्मी (स) धार्मिकः (द) धर्मत्वम्।

(v) 'पछतोमूर्खत्वम्।' उचितं शब्दं चित्वा सूक्तिं पूर्तिं कुरुत-

(अ) नास्ति (ब) अस्ति।

5. प्रदत्त शब्दः रिक्तस्थानानि पूरयत-

(सप्तमी, सूर्यदेवः, पितृसमः, अश्वमेधयागं, लघुत्व)

(i) ज्येष्ठो भ्राता

(ii) सगरः कृतवान्

(iii) परसदननिविष्टः को न याति।

(iv) येन यज्ञास्तायते

(v) प्रकाशं प्रयच्छति।

6. निम्नप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृत भाषायां एक वाक्यं देयानि (कानि त्रीणि)-

(1) भागीरथः कान् स्वर्गं नेतुं निश्चितवान्? (2) विश्वजिति अध्वरे रघुः कीदृशः सञ्जातः?

(3) छत्रशालः कस्य शिष्य आसीत्? (4) अर्जितं यशः कैः अर्जितम्?

7. अधोलिखित शब्दानां रूपाणि निर्देशानुसारं त्रिवचनेषु लिखत-

(1) राम-द्वितीय (2) रमा-चतुर्थी (3) साधु-सप्तमी। <http://www.mpboardonline.com>

8. "मत्या" अथवा "कवीनाम" इति पदस्य विभक्ति वचनं च लिखत।

9. अधोलिखित गद्यांशेषु गद्यांशद्वयस्य प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृत भाषायाम् लिखत-

(क) आचार्यः- मैक्समूलरः उक्तवान् यत्- संस्कृत विश्वस्य महत्तमा भाषा अस्ति।" एवमपि प्राध्यापक बॉप

उक्तवान् यत्- 'संस्कृतमेव सम्पूर्णविश्वस्य एका भाषा आसीत् कदाचित् इति।" करतारसिंहः- इतरेषामपि

वैदेशिकविचारकाणाम् अभिप्रायः अपि ज्ञातव्यः खलु? आचार्यः- सत्यमेव! जानन्तु! विद्वान् मैक्समूलर उक्तवान्

यत्- "वयं योरोपीयाः अद्यावधि स्ववर्णमालाम् अपि पूर्णकर्तुं न समर्थाः परं भारतीयानां भाषा तथा भाषाविज्ञानं

न केवलं पूर्णम् । अपितु वैज्ञानिकम् अस्ति।" अन्यच्च विलियमजोन्समहोदयः उक्तवान् यत्- "संस्कृतस्य रचना

आश्चर्यकारिणी अस्ति। इयं ग्रीकभाषायाः अपेक्षया अधिकपूर्णा, लैटिनभाषायाः अपेक्षया अधिका समृद्धा तथा

च उभयोः तुलनायाम् अति परिष्कृता वर्तते।"

प्रश्न- 1. मैक्समूलर महोदयः किम् उक्तवान्?

2. बॉप महोदयस्य किं विचारः आसीत्?

3. संस्कृत भाषा कस्याः अपेक्षया अधिकपूर्णा आसीत्?

4. एषा कस्याः अपेक्षया अधिका समृद्धा अस्ति?

5. 'वयम्' इति पदस्य एक वचनं लिखत।

(ख) नाधीरो नात्युच्छ्रिततसत्वः। नाविश्रब्धस्वजनः नैकः सुखी न दुःखशीलाचारोपचारः न सर्वविश्रम्भी न सर्वाभिशाङ्की न सर्वकालविचारी स्यात्। न कार्यकालमतिपातयेत्। न चञ्चलं मनोऽनुभ्रमयेत्। न चातिदीर्घसूत्री स्यात्। न क्रोधहर्षावनुविदध्यात्। न शोकमनुवसेत्। न सिद्धावुत्सेकं गच्छेत् नासिद्धौ दैन्यम्। नापवादमनुस्मरेत्। ब्रह्मचर्यज्ञानदानमैत्रीकारुण्य-हर्षापेक्षप्रशमपरश्च स्यात् इति। <http://www.mpboardonline.com>

स्वस्थवृत्तं यथोद्दिष्टं यः सम्यगमनुतिष्ठति।

स समाः शतव्याधिरायुषा न वियुज्यते।।

प्रश्न- 1. किं न अतिपातयेत्? 2. कं न अनुवसेत्?

3. कौ न अनुविदध्यात्? 4. कदा उत्सेकं न गच्छेत्? 5. कथं स्यात्?

(ग) “देवराजे जीवति सति अपि कोऽपि तस्मिन् आदरवान् न। रामदेवः तु विंशतिवर्षेभ्यः पूर्वम् एव दिवं गतः चेदपि जनाः प्रतिदिनं तं स्मरन्ति। यः समाजहितं चिन्तयति सः मृतोऽपि जीवति। यः स्वार्थमात्रं चिन्तयति सः तु जीवन्नति मृतः एव” इति अवगतवान् वासुदेवः ‘मया रामदेवस्य जीवनम् एव अनुसरणीयम् इति सङ्कल्प्य स्वग्रामम् अगच्छत्।।

प्रश्न- 1. जनाः कस्मिन् न आदरवान्? 2. कं प्रतिदिनं स्मरन्ति जनाः? 3. कः मृतोऽपि जीवति?

4. वासुदेवः किम् संकल्प्य स्वग्रामम् अगच्छत्? 5. कः जीवन्नपि मृतः एव?

10. अधोलिखित पद्यांशद्वयस्य प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृत भाषायं लिखत।

(क) केयूरा न विभूषयन्ति पुरुषं हारा न चन्द्राज्ज्वलाः,

न स्नानं न विलेपनं न कुसुमं नालङ्कृता मूर्धजाः

वाण्येका समलङ्करोति पुरुषं या संस्कृता धार्यते,

क्षीयन्ते खलु भूषणानि सततं वाग्भूषणं भूषणम्।।

प्रश्न- 1. सततं वाग्भूषणम् किम्?

2. कानि क्षीयन्ते?

3. कण्ठस्य आभूषणं चित्वा लिखत।

4. 'केशा' इति पदस्य समानार्थकः चित्वा लिखत।

5. का पुरुषं समलङ्करोति?

(ख) जनस्य साकेतनिवासिनस्तौ द्वावप्यभूतामभिनन्द्यसत्त्वौ।

गुरुप्रदेयाधिकनिःस्पृहोऽर्थी नृपोऽर्थिकामादधिकप्रदश्च।।

प्रश्न- 1. कौत्सः कीदृशः आसीत्?

2. रघुः कीदृशः आसीत्?

3. द्वौ केषां अभिनन्द्य सत्त्वौ?

4. 'अयोध्या' इति पदस्य समानार्थकः लिखत?

5. जनानां' इतिपदस्य एकवचनं चित्वा लिखत।

(ग) दानेन भूतानि वशीभवन्ति, दानेन वैराण्यपि यान्ति नाशम्।

परोऽपि बन्धुत्वमुपैति दाने-दानं हि सर्वव्यसनानि हन्ति।।

प्रश्न- 1. भूतानि केन वशीभवन्ति?

2. दानेन कानि नाशम् यान्ति?

3. दानैः कः बन्धुत्वमुपैति?

4. दानं कानि हन्ति?

5. 'परोऽपि' इति पदस्य सन्धिविच्छेदं कृत्वा नाम लिखत।

11. युगम मेलनं कुरुत

(अ) (ब)

(क) मित्रम् (i) धीरतया

(ख) जर्जरम् (ii) धनदेवः

- (ग) दरिद्रता (iii) शरीरम्
 (घ) कुबेरः (iv) कर्तव्यः
 (v) प्रीतिरसायनम्।

12. शुद्धवाक्यानां समक्षे 'आम' अशुद्धवाक्यानाम् च समक्षे 'न' इति लिखत-

- (क) वृक्षाणां छेदनं महत् पापम्। (ख) तृणे पतितो वह्निः स्वयमेवोपशाम्यति।
 (ग) संस्कृत विश्वस्य महत्तमा भाषा अस्ति। (घ) धनेन अमृतत्वं प्राप्यते।

13. निम्नलिखितेषु चतुर्णां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृत भाषायाम् एकपदेन देयानि

1. प्रकृतिदत्तः वरः कः?
2. सर्वस्य के परीक्ष्यन्ते?
3. भारतस्य पुरातनः सखा कः विद्यते?
4. सागरपुत्राः कस्य पुरतः अश्वं दृष्टवन्तः?
5. देवतानां दैवतं का? <http://www.mpboardonline.com>

14. प्रश्न पत्रे समागतान् श्लोकान् विहाय स्वपाठ्य पुस्तकस्य सुभाषितद्वयं लिखत।।

15. अधोलिखित वाक्यानां कथानुसारेण क्रम संयोजन कुरुत-

- (क) सगरस्य वंशे भगीरथस्य जननम् अभवत् (ख) सः एकदा अश्वमेधयज्ञं कृतवान्।
 (ग) सः स्वपूर्वजान् स्वर्गं नेतुं निश्चितवान्। (घ) सूर्यवंशस्य राजा सागरः आसीत्।
 (ङ) यागस्य अंते यागस्य अश्वः यत्र तत्र सञ्चारं कृतवान्।

16. अधोलिखित गद्यांशं सम्यक् पठित्वा प्रश्नानामुत्तराणि लिखत-

अन्नजलादिकस्येव व्यायामस्य महती आवश्यकता वर्तते शरीरसंवर्धनाय। व्यायामेन शरीरस्थावयवाः पुष्टाः सञ्चारो भवति, स्फूर्तिं प्राप्यते, रोगाः पलायन्ते, जीवनं च अह्लादमयं भवति। स्वस्थे शरीरे एव स्वस्थं मस्तिष्कं सम्भवति इति धारणा सर्वमान्या अस्ति।

प्रश्न- (क) उपर्युक्त गद्यांशस्य उचित शीर्षकं लिखत।

(ख) स्वस्थमस्तिष्कं कुत्र सम्भवति?

(ग) स्फूर्तिं केन प्राप्यते? <http://www.mpboardonline.com>

(घ) व्यायामस्य आवश्यकता किमर्थं भवति?

17. अधोलिखितेषु अशुद्धवाक्येषु पञ्चावाक्यानां शुद्धिः करणीया-

- (क) सर्वे बालकाः धावति। (ख) एषां आत्मा दुःखी भवति। (ग) भवान् कुत्र गच्छसि?
 (घ) अहं गृहे श्वः पठामि। (ङ) वृक्षस्य पत्रं पतति। (च) मम दुग्धं रोचते।

18. स्वप्राचार्यस्य छात्रवृत्त्यर्थम् आवेदनपत्रम् लिखत।

अथवा वार्षिक परीक्षायाम् प्रथमस्थान प्राप्त स्वमित्रं शुभकामनापत्रम् लिखत।"

उत्तर- पत्र लेखनम् मे देखै।

प्रश्न 19. अधोलिखितेषु एकं विषयं स्वीकृत्य संस्कृते निबंधं लिखत-

- (1) भारतदेशः (2) विद्या (3) उद्यानम् (4) शिक्षकः

उत्तरमाला

उत्तर- 1. (1)(ब), (2)(अ), (3) (स), (4)(अ), (5)(ब)।

उत्तर-2. (i) (स), (ii)(द), (iii)(द), (iv)(स), (v)(द)।

उत्तर-3. (i) (स), (ii)(अ), (iii)(अ), (iv)(ब), (v)(स)।

उत्तर-4. (i) (अ), (ii)(अ), (iii)(द), (iv)(स), (v)(ब)।

उत्तर-5. (1) पितृसमः, (2) अश्वमेघयागं, (3) लघुत्व, (4) ससहीता, (5) सूर्यदेवः।

उत्तर- 6. (1) भागीरथः स्वपूर्वमान स्वर्गं नेतुं निश्चितवान्।

(2) विश्वजित अहवरे रघुः निःशेष विश्राणितकोषः जातम्।

(3) छात्रसालः स्वामि प्राणनाथस्य शिष्य आसीत्।

(4) ऊर्जितं यशः पूर्वपुरुषैः अर्जितम्।

उत्तर- 7. 1. रामम् - रामौ - रामान्

2. रमायै - रमाभ्याम् - रमाभ्यः

3. साधौ - साध्वोः - साधुषु

उत्तर- 8. (1) मत्या - तृतीया विभक्ति - एकवचन

(2) कवीनाम - षष्ठी विभक्ति - बहुवचन।

उत्तर- 9. (क) 1. मैक्समूलर महोदयः उक्तवान् - यत् - संस्कृतं विश्वस्य महत्तमा भाषा अस्ति।

2. बॉप महोदयस्य विचारः आसीत् यत् "संस्कृतमेव सम्पूर्ण विश्वस्य एका एषा भाषा आसीत् कदाचित इति'

3. संस्कृत भाषा ग्रीक भाषायाः अपेक्षया अधिक पूर्णा आसीत्। <http://www.mpboardonline.com>

4. एषा लैटिन भाषायाः अधिका' समृद्धा अस्ति। 5. अहम्।

उत्तर- (ख) 1. कार्यकालं न अतिपालयेत्।

2. शोकम् न अनुवसेत्।

3. क्रोधहर्षो न अनुविदध्यात्।

4. सिद्धौ उत्सेकं न गच्छेत्।

5. ब्रह्मचर्यज्ञानदान मैत्रीकारुण्यहर्षापेक्षाप्रशमपरश्व स्यात् ।

उत्तर- (ग) 1. जनाः देवराजे न आदरवान्।

2. रामदेवं प्रतिदिनं स्मरन्ति जनाः।

3. यः समाजहितं चिन्तयति सः मृतोऽपि जीवति।

4. वासुदेवः 'मया रामदेवस्य जीवनम् एव अनुसरणीयम्' इति संकल्प्य स्वग्रामम् अगच्छत्।

5. यः। स्वार्थमात्रं चिन्तयति सः तु जीवन्नपि मृतः एव।।

उत्तर- 10. (क) 1. सततंवाग्भूषणं भूषणम्।

2. अन्य भूषणानि क्षीयन्ते।

3. 'हारः' इति कण्ठस्य आभूषणं भवति।

4. मूर्धजाः।

5. वाण्येका पुरुषं समलंकरोति।

उत्तर- (ख) 1. गुरुप्रदेयाधिकनिः स्पृहोऽथा।

2. आर्थिकामादधिकप्रदतः।

3. साकेतनिवासिनः।

4. साकेत।

5. जनस्य। <http://www.mpboardonline.com>

उत्तर- (ग) 1. भूतानि दानेन वशीभवन्ति।

2. दानेन वैराणि नाशम् यान्ति।

3. दानैः परोऽपि बन्धुत्वमुपैति।

4. दानं व्यसनानि हन्ति।

5. परो + अपि - पूर्वरूप सन्धि।

उत्तर- 11. (क) (v) (ख) (iii) (ग) (i) (घ) (ii)

उत्तर- 12. (क) आम् (ख) न (ग) आम् (घ) न।

उत्तर-13. 1. काकस्य 2. स्वभावाः 3. चीन 4. मुनिः 5. माता

उत्तर-14.1. मत्ता गजेन्द्रा मुदिता गवेन्द्रा, वनेषु विक्रान्तराः मृगेन्द्राः।

रम्या नगेन्द्रा निभृता नरेन्द्राः, प्रक्रीडितो वारिधरैः सुरेन्द्रः॥

2. दरिद्रता धीरतया विराजते, कुवस्त्रता शुभ्रतया विराजते।

कदन्नता चोष्णतया विराजते, कुरूपता शीलतया विराजते ॥

उत्तर- 15. 1. घ 2. ग 3. ङ 4. क 5. ख

उत्तर- 16. क. व्यायामः।

ख. स्वस्थमस्तिष्कं स्वस्थे शरीरे भवति।

ग. स्फूर्तिः व्यायामेन प्राप्तयते

घ. शरीरसंवर्धनाय व्यायामस्य आवश्यकता भवति।

उत्तर-17. (क) सर्वे बालकाः धावन्ति।

(ख) एषः आत्मा दुःखी भवति।

(ग) भवान् कुत्र पश्यति?

(घ) अहं गृहे श्वः पठिष्यामि।

(ङ) वृक्षात् पत्रं पतति।

(च) मह्यम् दुग्धं रोचते।

उत्तर-18, 19. पत्र लेखन एवं निबंध लेखन देखें।